

része a könyvnek (*Rokonkereső, Egy kérdés megjejtése, Vereség, Requiem Berda Józsejért*). Amikor az újév napját idéző költeményében megszólal optimizmusa, általános érvényűnek érezzük: „Aldásom adnám... / a hitre, amely oly konok, hogy minden évben újratamad.” (*Másnap*)

Ha Vészi Endre lírájának új csapása formailag még nem is tökéletesen van kiköveve, de a csapane biztos már a járás; róla messzire lehet látni, arra, amerre tovább menni érdemes. (*Magvető Könyvkiadó 1967.*)

STENCZER FERENC

SOMLYÓ GYÖRGY: MESÉK A MESE ELLEN

A hagyományos vers az ember valamely kapcsolatát dolgozza fel, egy adott pillanatban a világban elfoglalt helyzet határozza meg. Somlyó György számára ez a lírai alaphelyzet már rég nem volt kielégítő: nem a megvalósuló lehetőség izgatta, hanem az egyedi megvalósulástól különböző lehetőségsvariációk sora; nemcsak az ember adott kapcsolata, hanem a lehetséges, merőben különböző kapcsolatok végiggondolása; nemcsak ami van, hanem ami helyette lehetne. Így a vers hagyományos alapszituációja nála csak elindulás: egy adott változat kiválasztása, pontos meghatározása; egy — sokszor nem is egyéni élethelyzetéből következő — példa elmondása. Nem több ez, mint az a fix pont, melyet tagadni kezd, mely helyett kezdi keresni az egyazon időben adódható más szituációkat. De nem a verskeretbe zárt szokásos álmodozás ez, az asszociációk szabadon engedése, hanem ennek épp ellentéte, a variációk logikus-pontos számbavétele. A gondolkozást ugyanis csak akkor kezdi el, amikor már az egész cselekvés ideje *el-múlt*: tehát csak lehetett volna másképp, mert a lehetőségek egyike már megtörtént. Ezekben az írásokban tehát nem az ember álomvilága, hanem kelepcéje nyílik meg előttünk, a vágygál szemben a valóság, a megsejtett végtelen állandó mindennapi lefokozódása — melyben élünk és mindinkább kopunk. A legalapvetőbb, életünket végigkísérő helyzeteket veszi sorra, azokat, amelyek egy-egy zavartalan életet rendbe fognak, sőt e negyven-egynéhány alapképletben a nagy kalandnak, az életveszélynek, a véletlennek, tehát a rendkívülinek is jut néhány példa. Mindnyájan nemegyszer végiggondoljuk ezeket az alternatívákat, Somlyó csak ki meri mondani őket, le meri redukálni életüket erre a néhány, szinte banálisan természetes közhelyre.

De valóban csak ez lenne az élet? Választások kelepcéje, mely a lehetőségeket lassan lefosztja rólunk, mint ahogy a logikus gondolkodás ritmusa

számúzte a vers korábról megszokott zamatát ez írásokból? Hisz a vers épp a pillanatban való elgyönyörködés (vagy elszörnyedés, de mindenképp a benne való megmerülés) eszköze. És Somlyó épp ezt a pillanatot, egyetlen valóságát tagadná meg?

Kérdőjelek, melyek a Somlyó-féle emborsorszemlélet abszurd végiggondolását jelentették. De Somlyó nem az abszurditást, a tehetetlenséget, a végeséget, a kiszolgáltatottságot akarja kifejezni. Nem kétségbe ejteni akar. Csak kimond képleteket, amelyek emberlétünk velejárói. Végiggondoltatja velünk, hogy az idő függvényében egyszerre csak egyetlen cselekvést vállalhatunk. De ezt a cselekvést nem az értelmetlennel azonosítja, utána nem a semmihez vezet az embert, hanem ismét a lehetőségekkel szembesíti. Minden pillanat gazdagsága itt nemcsak az elvégzett tettekkel mérhető, hanem a felsorakoztatott lehetőségek számával. És ez igényt és felelősséget ró az emberre: a kihasználás felelősségét, és rögtön utána választásai kontrollját.

Mégis túl egyszerű, túl logikus, túl csak a filozófusoknak való lenne ez a világ, ha életünk alapképletét ilyennek látná még az életet annyira szerető, legjobban kihasználni akaró költő is, mint amilyen Somlyó György. De a kötet szava tényleg nem ez. E gondolati váz csak tartóoszlopa a költő nyugtalanságának, elégedetlenségének. Mindenütt megjelennek a lehetőségek kísérteit, körülzsonganak, számon kérnek, bosszút állnak, újrázást akarnak, és a líra feszültségével töltik meg ezeket a gondolatmeneteket — mesévé, verssé változtatják: az ember és a környezete közötti kereső, nyugtalan kapcsolat már valóban költői szituációját teremti meg a számunkra. Így ebben a látszólagos beszűkítésben egyúttal az emberlét gazdagságát is fel tudja csillantani: úgy panaszkodik, hogy közben dicsekszik. Mert az egyes ember lehetőségei lehetnek végesek, megvalósításai egyszerűek

— de az ember (tehát az én mellett a többiek) számára mindaz megvalósítható, amit az egyes esetenként elmulaszt. Így végül az embert már mint lehetőségei és megvalósulásai dialektikus metszéspontját, mint egyensúlyi helyzetet tudja bemutatni.

Határterületen jár e versekben Somlyó György. Nemcsak azért, mert szerkezetében úgy csupaszította le a pontos leírásra és a logikus gondolatra a verset, hogy közben megtartotta, sőt sajátosan fokozta ezzel a műalkotás szükséges feszültségét, hanem mert az ember meghatározására már nemcsak valódi kapcsolatait, de a körülötte felhőként lebegő lehetőségeit idézi fel. Ebből következik a kötet alaphelyzete: el-

gondolkozás az életen, az ember esélyeinek és véletleneinek számbavétele, egymáshoz való mérése. Nem a változtatás, hanem az összegezés, az eredménykeresés szándékával. A legszalontelenebb pillanatát lesi meg az embernek, amikor minden körülmények között egyedül van, nem magányos, csak éppen magával foglalkozik. De nem a gyengeségére kíváncsi, hanem épp arra, hogy van-e benne erő ilyen állapotban is felidézni és legyőzni a kétségbeesést, olyankor, amikor tulajdonképpen semmi baja, azt is mondhatnánk, túl jó dolga van. (Szépirodalmi Könyvkiadó 1967.)

KABDEBÓ LÓRÁNT

SZÉCSI MARGIT: ÚJ HERALDIKA

Kimaradt ebből a könyvből, Szécsi Margit verseinek gyűjteményes kötetéből egy régi, befejezetlen elbeszélő költemény. Akik csak a mai Szécsi Margitot ismerik, az *Aranykor*-nak vagy a *Megmaradás* *éjé*-nek költőjét, gondolom, szívesen elengedik ennek az 1951-es keltezésű, jórészt sematikus ábrázolásmódú versnek az ismertetését. Akik meg olvasták a *Március*-t és abban a *Reflektorfényben* című művet, nem neheztelnek, ha emlékeztetem őket annak legszemben megkomponált jelenetére, és földézem a leányszállás hajnali képét. A mosdózó fiatalasszonyt, a sötét szemű cigánylányt, a rúzsosó copfost. A naiv romanika forrástiszta képei voltak ezek: a széles sodrú folyóké, a záporé, az álmélkodó fiatalságé. Maga a stílus is ilyen bájosan naiv:

*S ahogy az álmot elhessegették,
már csivitelnek, akár a fecskék,
derülnek lassan szemek és orcák —
ó kemény sorsú szép fiatalság,
viháncoló kedv, feszülő testek!...*

Csupán e költemény maradt ki — jogosan — az *Új Heraldiká*-ból. A leányszállási képet azonban őrizi egy másik vers, a legújabb költemények egyike, a *Profán úrvacsora* című. Egy tetűvizit, s az azt követő „viháncoló kedv” leírása. A változás azonban nemcsak anynyi, hogy a reggel villogó fényei helyett „az este bejön a szobába”, s hogy a reggeli fürdés frissességét a tetűvizit gezarol-naturalizmusú ábrázolása váltja fel. Nem az emlék változik,

nem a lányok. S ha a költemény befejezését nézzük — nem is a költő:

O ifjúság!

*O minden dolgok dicsősége: kezdet!
Mielőtt a szívem megvakulna,
fegyvert s vitézt éneklek.
Fegyvereim, szegények hajdani örömei,
[vivjatok értem
mentsétek meg lelkeket!]*

Az S. O. S.-szerű felkiáltás azt bizonyítja, hogy csupán a viszonylatok változtak: a festő-költő orvos lett, akit nem érdekelnek a színek, mert a röntgenképet kutatja. Szécsi nem az ifjúsággal s nem a romanikával számol le újabb és újabb kötetekben. Nekem egyenesen úgy tűnik, hogy jelenleg ő a lényegileg legromantikusabb költőnk. Olyan művész, aki nemcsak a kételkedés szigorú fegyvereivel indul harcba a legfőbb valóságért, a költészetért, olyan ember, akinek pajzsán a közös és egyéni szenvedés címerei domborodnak. Mindenekfölött olyan költő, aki az élet jogán lázad a „fölsőleges fájdalomak kora” ellen. Az angyal és a kitűtött boxoló párbeszédének végén az új, a világ könyörtelenségét felismerő romantika üti ki a régít. S a címadó vers már ennek jegyében születik:

*Javatokra szóltam csak kegyetlenül,
de mézzel illatoznak majd a halott
[szavak — ...
én magam dobom a fényesen robogó
[pusztulás elé:
mentse meg a világ édességét
a világ keserősége.*